

ЖЕНСКА СТРУЧНА ШКОЛА У САРАЈЕВУ (1913–1941)

Анстракт: У опште лошим образовним приликама за женски дио популације какве су владале у Босни и Херцеговини почетком XX вијека, у Сарајеву је отворена Женска стручна школа која је оспособљавала дјевојке у шивању рубља и кројењу хаљина. У неразвијеном друштву у којем је образовање дјевојчица било ограничено, интересовање за ову школу било је велико. У раду је анализирано дјеловање Школе од њеног оснивања 1913. до 1941. године, наставни предмети, наставни кадар, смјештајни простор школе и њен значај. Наведени су статистички подаци о ученицама по школским годинама.

Кључне ријечи: Женска стручна школа, Сарајево, ученице, наставнице, дисциплина.

Залагања за традиционалну улогу жене као мајке и домаћице негирала су потребну еманципацију жена и инсистирала на патријархалној подређености жене. Због оваквог схватања је организованије школовање женске дјеце на подручју Босне и Херцеговине уведено тек за вријеме аустроугарске окупације. Да би се и женска дјеца придобила за школу, мушка и женска дјеца школовала су се одвојено. Међутим, и тада је школовање женске дјеце било ограничено.

Претеча женских стручних школа у Босни и Херцеговини биле су више дјевојачке школе. У Сарајеву је 1883. године основана прва виша дјевојачка школа, која се "развила из овдашње народне дјевојачке основне школе".¹ Школа је "имала задатак да ученицама пружа ширу наобразбу од оне коју даје основна школа, да их оспособљава за неке облике привређивања".² С обзиром на улогу жена у васпитавању дјеце, школа их је припремала за будуће добре мајке и домаћице. Међутим, овакав систем није постигао очекиване резултате,

¹ Ljuboje Dlustuš, *Naše državne više djevojačke škole*, Školski vjesnik, stručni list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1897, str. 579.

² Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-ugarske okupacije (1878–1918)*, Sarajevo 1972, str. 141; Đorđe Pejanović, *Srednje i stručne škole u Bosni i Hercegovini od početka do 1941. godine*, Sarajevo 1953, str. 105.

јер дјевојке није оспособљавао за практични женски рад. Имајући то у виду, Земаљска влада је 18. октобра 1913. године донијела одлуку којом је одобрена организација и настава женских стручних школа за шивање рубља и кројење хаљина,³ чиме је почело институционално образовање женске дјеце у Босни и Херцеговини.

Таква школа је основана у Сарајеву "1. новембра 1913. године и тада је била смјештена у згради Више дјевојачке школе, а год. 1914. преселила се у зграду која је већ прије тога служила као Школа Реалци и Трговачкој академији. Зграда је у оно вријеме бар по величини просторија одговарала потребама школе".⁴

Званичан назив школе био је "Земаљска женска стручна школа у Сарајеву", а састојала се од "заједничког приправног годишта и од праве стручне школе, која се опет дијели у одјељење за шивање рубља и одјељење за кројење хаљина. Свако ово стручно одјељење има по два годишта и једногодишњу радионицу".⁵ Сврха јој је била "а.) да пружи дјевојкама прилику, да изуче обрт шивања рубља и кројења хаљина за женске и дјецу и да стекну потребну вјештину за те врсте обрта; б.) да оне дјевојке, које се не кане бавити шивањем рубља и кројењем хаљина као обртом, увјежбају у тим пословима толико, колико ће им као будућим домаћицама у животу требати".⁶

Настава се одвијала према прописаним наставним предметима и броју наставних сати.⁷

Наставни предмети	Број сати у седмици						
	Заједничко приправно годиште за обје врсте обрта	I годиште		II годиште		Атеље	
		Шивање рубља	Кројење хаљина	Шивање рубља	Кројење хаљина	Шивање рубља	Кројење хаљина
Српскохрватски језик и писмени саставци	5	3	3	3	3		
Рачун	4						
Реалије (земљопис, повијест, природне науке)	5						
Просторучно цртање	4						

³ Школски гласник, школски службени лист Земаљске владе за Босну и Херцеговину, год. IV, Сарајево 1913, стр. 431.

⁴ ХАС, Женска стручна занатска школа – Сарајево (даље: ŽSZ-497), кут. 10, бр. 617/30

⁵ Исто, стр. 431.

⁶ Исто

⁷ Исто, стр. 436.

Ручни рад и цртање кројева	12	24	24	25	25	36	36
Обртно рачунство, обртно књиговодство и правила о обртима		4	4	4	4	2	2
Познавање материјалија и кућанства		1	1	2	2	2	2
Познавање костима							1
Декоративно цртање		2	2	2	2		
Наука о чувању здравља		2	2				
Њега и одгој дјете						2	2
Њемачки или мађарски језик	3	3	3	3	3	3	3
Укупно	30 (+3)	36 (+3)	36 (+3)	36 (+3)	36 (+3)	42 (+3)	43 (+3)

У школу су се могле уписати дјевојке које су успјешно завршиле приправно годиште женске стручне школе или најмање два годишта више народне школе, имале 14 година и љекарско увјерење.⁸ У приправни разред могле су се уписати дјевојке које су завршиле основну школу, напуниле 13 година и имале љекарско увјерење.⁹

С обзиром на то да су се прве школске године, 1913/14, у први и у први приправни разред уписале 83 ученице¹⁰, можемо констатовати да се за школу заинтересовао велики број ученица. Школа је радила и током Првог свјетског рата, а од школске 1913/14. до 1917/18. године уписало се укупно 286 ученица.¹¹

Први наставници у школи били су: управитељица школе Марија Калембер, Марија Свобода, Антонија Мелин, Драгица Вишњић, Мијо Вучак, Олга Кернић, Хуго Бадалић, Теодора Крајенска,¹² Драгутин Ћурковић¹³ и Даница Гаћеша.¹⁴

⁸ Исто, стр. 432.

⁹ Исто, стр. 433.

¹⁰ ХАС, ŽSZ-497, Главни именик школске младежи Земаљске женске стручне школе у Сарајеву

¹¹ Исто

¹² ХАС, ŽSZ-497, кут. 1., бр. 88/14

¹³ ХАС, ŽSZ-497, кут. 1., бр. 52/14

¹⁴ ХАС, ŽSZ-497, кут. 1., бр. 152/14

Након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1918. године, настава у школи изводила се по наставном плану и програму из 1913. године, с тим што се више није изучавао њемачки односно мађарски језик. На захтјев црквених власти уведена је 1924. настава вјеронауке, која се за све конфесије држала "у исто вријеме и то први или последњи сат прије или послије подне".¹⁵ Године 1920, Наредбом Земаљске владе за БиХ,¹⁶ Школа је прешла под компетенцију Повјеренства за трговину и индустрију и носила је назив "Државна женска стручна школа у Сарајеву", а од 1926. била је под надлежношћу Министарства трговине и индустрије.¹⁷ На основу Закона о женским занатским и стручним учитељским школама од 31. марта 1932. године, промијенила је име у "Државна женска занатска школа".¹⁸ Радила је до школске 1940/41. године, када су отворене Прва и Друга женска стручна школа.

Проблем смјештајног простора оптерећивао је рад школе у цијелом посматраном периоду. Због великог интересовања за упис у ову школу, тај проблем постајао је све већи. Зграда у којој је била смјештена школа није била намјенска. Од укупно шест просторија којима је располагала,¹⁹ ниједна није одговарала захтјевима школе, јер нису биле "довољно простране, нити их има довољан број, а нису ни све под истим кровом. Кад се још узме у обзир да је то стручна школа са великим бројем наставних часова – седмично по 40–42 часа у сваком одјељењу, дакле за 10–14 часова седмично више него у школама опћег образовања, онда је јасно да та невоља може да буде само на штету здравља ученица – дјевојака у доби од 14–20 година".²⁰

Из тих разлога је Школа непрестано тражила додатне просторије²¹ за извођење наставе. Дјелимично рјешење нађено је додјељивањем на коришћење просторија у сусједној згради у Мис Ирбиној улици бр. 6. Ни ове просторије нису биле условније, јер је у приземљу зграде била "влага толика, да се ученице стално разбољевају, а под је толико трошан да постоји опасност, да може неко настрадати".²²

Осим просторија за извођење наставе, неодговарајући је био и инвентар школе, јер "највећи дио намјештаја, шиваћих стројева и лутака није набављен за ову школу него већ трошан добивен од других школа".²³ Због тога "шиваћи

¹⁵ ХАС, ŽSZ–497, кут. 6, бр. 240/24

¹⁶ Školski glasnik, školski list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, god. XI, 1920, str. 9–10.

¹⁷ Просветни гласник, службени орган Министарства просвете, год. 43, Београд 1927, стр. 51.

¹⁸ ХАС, ŽSZ–497, кут. 3, бр. 79/35.

¹⁹ Школа је била смјештена у кућама Алкалаја Менахема и др. у Мис Ирбиној улици бр. 8 и 10. Закупнина је плаћана из државног буџета и годишње је износила 86.400 динара. ŽSZ–497, кут. 10, бр. 617/30; Закупнина је од 1931. смањена на 6.000 динара. ŽSZ–497, кут. 14, бр. 396/32

²⁰ ХАС, ŽSZ–497, кут. 14, бр. 423/32

²¹ ХАС, ŽSZ–497, кут. 10, бр. 680/30

²² ХАС, ŽSZ–497, кут. 6, бр. 248/36

²³ ХАС, ŽSZ–497, кут. 10, бр. 617/30

стројеви требају честе и велике поправке, јер су већим дијелом стари. Лутке су потпуно немодерне".²⁴

Послије Првог свјетског рата је расло интересовање за упис у школу, тако да се дешавало да школа мора да одбије одређени број дјевојака. Број одјељења повећавао се временом, а када је доспио до 10, уведени су скраћени часови и полудневна настава.

Шк. год.	Разреда	Одјељења	Ученице по разредима			Укупно
			I	II	III	
1918/19						47
1919/20	4	5	62	13	5	80
1920/21	4	5	85	16	11	112
1921/22	4	6	119	26	11	156
1922/23	4	7	113	30	18	161
1923/24	4	7	87	47	16	150
1924/25	4	7	92	28	40	160
1925/26	4	7	97	39	28	164
1926/27	4	8	118	44	30	192
1927/28	4	9	120	60	30	206
1928/29	3	10	133	62	47	242
1929/30	3	10	83	87	50	220
1930/31	3	11	55	61	71	187
1931/32	3	11	67	62	46	175
1932/33	3	6	40	52	26	118
1933/34	3	7	44	38	48	130
1934/35	3	8	81	49	25	155
1935/36						
1936/37	3	6	51	45	45	141
1937/38	3	5	167	40	9	216
1938/39	3	6	106	106	31	243
1939/40	3	10	114	104	35	253
1940/41						201
Укупно			1.834			3.481

Статистички подаци о ученицама од школске 1918/19. до 1940/41. године²⁵

²⁴ Исто

²⁵ С обзиром на то да се одређени број ученица исписивао током школске године, дати су подаци о броју уписаних ученица на крају школске године. Недостају подаци о упису у први разред за школске године 1918/19. и 1940/41, док за школску 1935/36. недостају сви подаци. Према: ХАС, ŽSZ-497, кут. 10, 697/30; кут. 13, бр. 421/31; кут. 15, бр. 323/33; кут. 3, бр. 117/39,

На крају школовања се полагао испит, који је требало да докаже да је ученица, као будућа домаћица и мајка, оспособљена за самосталну привреду или за практичне потребе. Поред теоретског, испит се састојао и из практичног дијела, који је подразумијевао да ученица самостално скроји и сашије хаљину под надзором стручне учитељице.

Већина ученица била је из града Сарајева. Најмање ученица, а то су оне чији су очеви били запослени у Сарајеву, била је из мјеста ван Босне и Херцеговине. Биле су свих националности и конфесија које су живјеле у Краљевини. По социјалном поријеклу су биле кћерке адвоката, занатлија, трговаца, учитеља, надничара, предузетника, угоститеља и државних службеника.

Да је дисциплина у школи била на високом нивоу, свједочи чињеница да је у школској згради становала управница Школе, ради јачег надзора, "премда јој стан не одговара потребама. Састоји се само од собе и кухиње без икаквих нузгредних просторија".²⁶

Дисциплинарним прописима било је прописано владање ученица у школи и ван ње.²⁷ Свака ученица "својим владањем треба да покаже да се поноси што је ученица".²⁸ Прописи су били строги до те мјере да ученицама није било дозвољено да "иду улицом у пратњи младића, па ма били им род".²⁹ Полицијска управа за Босну и Херцеговину забрањивала је прерано скупљање пред школом прије извођења наставе и сваки чин који би ђаке могао довести у сукоб с редарственим прописима о реду на улицама и јавним мјестима. Так који би се о ту "забрану огријешио, биће и дисциплинарно кажњен и повешће се против њега – ако га полицијски органи затекну – полицијски поступак".³⁰

Осим владања ученица у школи и ван ње, дисциплина је одржавана и у самом наставном процесу. Тако се поправни испит није могао одржавати из практичних радова, а разред се могао понављати само једанпут.

Школа је имала довољан број запослених наставница. У Женској стручној школи у Сарајеву у периоду између два свјетска рата предавале су сљедеће учитељице: Зора Ђаић, Марија Драгутин, Катица Биен, Марија Лецов, Босилка Кривотић, Мара Делић, Божица Петровић, Милена Јокић, Љубица Радивојевић, Божана Ећимовић, Даница Вуковић, Бранка Бунић, Драгица

кут. 3, бр. 289/35; кут. 2, бр. 321/34; кут. 7, бр. 22/37; кут. 14, бр. 371/32; кут. 8, бб; кут. 6, бр. 58/36; кут. 4, бр. 255/40; кут. 11, бр. 465/40.

²⁶ ХАС, ŽSZ–497, кут. 14, бр. 423/32

²⁷ Прописи су чак предвиђали и одржавање личне хигијене: "Свака је ученица дужна, да прије него што пође у школу лијепо очисти одјећу и обућу, да се умије, опере руке и уши, да очисти зубе и нокте, да се очешља и да понесе чист рубац". ŽSZ–497, кут. 4, бр. 98/20

²⁸ Исто

²⁹ ХАС, ŽSZ–497, кут. 4, бр. 98/20

³⁰ ХАС, ŽSZ–497, кут. 6, бр. 3/21

Иваниш, Драгица Барбарић, Милена Грабеж-Јокић, Георгина Николић, Тереза Хладник, Веселинка Савић, Сара Блазар и Десанка Станковић.

Женска стручна школа је учествовала у многим културним и вјерским манифестацијама. Тако су ученице исламске конфесије биле ослобођене наставе ради обавезног присуства прослави 400-годишњице Гази-Хусрев бега, а у пратњи наставница ишле су да дочекају реис-ул-улему Краљевине Југославије.³¹ Школа је приређивала и изложбе радова ученица у просторијама школе, а јавност је о томе обавјештавала путем штампе.

Ученице и наставнице су учествовале у хуманитарним акцијама. Између осталог, шиле су мушке одјевне предмете за питомце домова ратне сирочади. Потребан материјал обезбјеђивала је Земаљска влада, као и накнаду у материјалу или новцу. С обзиром на то да је након Првог свјетског рата било приоритетно одјенути ратну сирочад, Влада је обустављала и практичну и теоретску наставу док се овај посао не заврши. У периоду од 23. јануара до 22. априла 1918. Земаљска женска стручна школа у Сарајеву је за домове за ратну сирочад сашила укупно "3.682. кошуље".³²

У почетку се у овој школи могло учити и кухање. Школа је почетком 1914. године покренула "шпецијални течај за поуку у кухању",³³ који је трајао четири мјесеца. Убудуће је било предвиђено да се сваке године организују два течаја. Не постоје подаци да је течај одржаван послије рата.

Закључак

Иако је отварање школе којој је сврха била образовање женске дјеце у разним занатима, као што су шивање рубља и кројење хаљина, представљало новину, број ученица које су похађале наставу говори о великој заинтересованости за исту. У времену када је школовање женске дјеце било ограничавано и усмјеравано на то да постану добре мајке и домаћице, постојање ове школе имало је изузетан значај. Прије свега, у укључивању жена у привредни живот, њиховом самосталном привређивању и финансијској независности, уопште у еманципацији жена града Сарајева у првој половини XX вијека. Ученице које су завршиле ову школу, имале су могућност да успјешно буду ангажоване на пословима у занатству и индустрији и на тај начин да дају свој допринос у формирању модерног друштва.

³¹ ХАС, ŽSZ-497, кут. 14, бр. 599/32

³² ХАС, ŽSZ-497, кут. 3, бр. 95/17

³³ ХАС, ŽSZ-497, кут. 1, бр. 61/13

Извори и литература:

- Хисторијски архив Сарајево, Женска стручна занатска школа – Сарајево (сигн. ŽSZ–497)
- Ljuboje Dlustuš, *Naše državne više djevojačke škole, Školski vjesnik, stručni list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1897.*
- Papić Mitar, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-ugarske okupacije (1878–1918), Sarajevo 1972.*
- Pejanović Đorđe, *Srednje i stručne škole u Bosni i Hercegovini od početka do 1941. godine, Sarajevo 1953.*
- Просветни гласник, службени орган Министарства просвете, год. 43, Београд 1927.
- Школски гласник, школски службени лист Земаљске владе за Босну и Херцеговину, год. IV, Сарајево 1913.
- *Školski glasnik, školski list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, god. XI, 1920.*